

**1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**«Η Τέχνη ως εργαλείο εκπαίδευσης για το περιβάλλον. Εκπαιδευτικές
προσεγγίσεις για το Δάσος/Δέντρο & την Ανακύκλωση»**

Ίδρυμα Ευγενίδου, Αθήνα 29, 30 και 31 Μαΐου 2009
Συνδιοργάνωση: Ίδρυμα Ευγενίδου & Δ/νση Δ/θμιας Εκπ/σης Αν. Αττικής

«Το δίκαιο των δασών»:

**ένα θεατρικό δρώμενο ως εργαλείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
για το δάσος και ως μέσο μύησης των μαθητών στις Τέχνες.**

Όλγα Γιαννακογεώργου
Φιλολόγος-Εκπαιδευτικός, Μέλος Παιδαγωγικής Ομάδας του
Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μεσολογγίου
Email: olgagiannak@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Δραματική Τέχνη, μέσα από ένα θεατρικό δρώμενο ή ένα παιχνίδι ρόλων, μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για Περιβαλλοντική Εκπαίδευση καθώς και εργαλείο αξιολόγησης ενός προγράμματος με θέμα το δάσος.

Απαλλαγμένη από τις στεγνές φόρμες της τυπικής εκπαίδευσης, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση μπορεί να πετύχει τους στόχους της μέσα από τη Θεατρική Τέχνη, η οποία δύναται να θέσει σε λειτουργία γνωστικούς, ψυχοκινητικούς και συναισθηματικούς μηχανισμούς, να δημιουργήσει ως εναλλακτική μορφή μάθησης γνωστικό απόθεμα με τρόπο ευφυή και εύχρηστο, μέσα από την αντιμετώπιση συγκεκριμένων καταστάσεων, ώστε να πάψει η γνώση να θεωρείται μηχανική και επομένως άχρηστη. Μπορεί να καλλιεργήσει το συναίσθημα και τη φαντασία, να αναπτύξει ικανότητες και δεξιότητες, να μεταλλάξει το μαθητή από παθητικό νοήμονα σε ενεργό – δημιουργό - συμμετέχο της ζωής.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: θεατρικά δρώμενα, δάσος, περιβαλλοντική εκπαίδευση, περιβαλλοντική ηθική, αειφορία, δημιουργική έκφραση, εναλλακτικές μορφές μάθησης

ΤΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ ΩΣ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΩΣ ΜΕΣΟ ΜΥΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΙΣ ΤΕΧΝΕΣ

Δραματοποιώντας τους ρόλους ενός σεναρίου που συνοψίζεται στον τίτλο «*Το δίκαιο των δασών*» και που ουσιαστικά πρόκειται για έναν επαναπροσδιορισμό του ρόλου όλων των «ενοίκων» του δάσους (βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων) προσεγγίζεται ολιστικά η έννοια του δάσους, κυρίως όμως επιδιώκεται να καθοριστούν εκ νέου οι σχέσεις ανθρώπου και δασικού οικοσυστήματος, η κατάρριψη της εικόνας του σύγχρονου υπερκαταναλωτικού ατόμου-δυνάστη του φυσικού πλούτου και η αναζήτηση ενός νέου ηθικού προτύπου. Διερευνώνται τα όρια και το μέτρο της φύσης, σε μια προσπάθεια απόδοσης δικαίου στο περιβάλλον.

Εμπλεκόμενοι οι μαθητές σε ένα θεατρικό δρώμενο (θεατρικό παιχνίδι, παιχνίδι ρόλων, θεατρική παράσταση) είτε ως εμπνευστές και δημιουργοί ενός θεατρικού σεναρίου είτε αποδίδοντας ρόλους, ενεργοποιούνται ταυτόχρονα δύο διεργασίες που αποτελούν και τους επιδιωκόμενους σκοπούς της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και

της Εκπαίδευσης γενικότερα. Η πρώτη αφορά στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης (γνωστικοί στόχοι) και η δεύτερη στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης (ψυχοκινητικοί-συναισθηματικοί στόχοι). Τα θεατρικά κείμενα, τα οποία, ως λογοτεχνικά, είναι τα κατεξοχήν κείμενα που στοχεύουν και αναζητούν την ουσία των πραγμάτων και αποτελούν απόσταγμα βαθιάς γνώσης του ανθρώπου και περιβάλλοντός του, συνιστούν ένα γνωστικό πεδίο που ακριβώς δίνει αυτή τη φιλτραρισμένη, «χρήσιμη» γνώση, στοχεύοντας στη διαρκή επανεξέταση των ανθρώπινων δράσεων και τον επαναπροσδιορισμό του περιβαλλοντικού μας στίγματος.

Η εποχή μας μας φέρνει συνεχώς αντιμέτωπους με μικρά αλλά και με σοβαρά και ευρύτερα προβλήματα, τα οποία προκύπτουν ως φυσικό επακόλουθο ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου κόσμου (Δανασσής-Αφεντάκης,1997). Η επιτυχής αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών απαιτεί την επιλογή, τη μεθοδική επεξεργασία και την αξιοποίηση και κατάλληλη χρήση των πληροφοριών που αναφέρονται σε αυτά. Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης παρουσιάζεται ως αναγκαία προϋπόθεση για να ανταπεξέλθει κανείς στις νέες απαιτήσεις, διότι πρόκειται για μια νοητική διαδικασία που προϋποθέτει στοχασμό, υποκινείται από τη λογική και άρα είναι ορθολογική. Η βούληση του ατόμου αποστασιοποιείται από προσωπικές πεποιθήσεις και συμφέροντα, και εξετάζει τα πραγματικά και λογικά στοιχεία που στηρίζουν και ερμηνεύουν έννοιες, πληροφορίες, σχέσεις, φαινόμενα, στάσεις και πράξεις, και μετά διαμορφώνει απόψεις.

Η ίδια εικόνα πολυπλοκότητας χαρακτηρίζει και ζητήματα που αφορούν δασικά οικοσυστήματα και μεταφέρεται ως προβληματισμός και στο σχεδιασμό ενός προγράμματος Π.Ε. με ανάλογο θέμα. Μπροστά στον όγκο του γνωστικού υλικού που υπάρχει, αυτομάτως προβάλλει η αντικειμενική δυσκολία χρήσης και διαχείρισης τόσων δεδομένων, ενέχοντας τον κίνδυνο να λειτουργήσουν οι γνώσεις αυτές αρνητικά για τους μαθητές και μόνο ως όγκος πληροφοριών. Εκτός αυτού, υλοποιώντας ένα πρόγραμμα Π.Ε. ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να μετατραπεί σε μάθημα ορνιθολόγων, δασολόγων και πολλών ακόμα ειδικοτήτων, όσων και οι άξονες προσέγγισης του θέματος, ξεφεύγοντας από την αρχική στοχοθεσία του προγράμματος.

Η ενεργοποίηση της κριτικής σκέψης διασφαλίζει από τέτοιους κινδύνους και περιορίζει ταυτόχρονα και το «γνωστικό φορτίο». Από το σύνολο των πληροφοριών πάνω στο θέμα γίνεται μια επιλογή, στοχεύοντας σε εκείνες που θα εξυπηρετήσουν τους σκοπούς που υπαγορεύει το πρόγραμμα. Έτσι, μιλώντας για δάσος, δε μας ενδιαφέρει να γνωρίσουμε όλα τα είδη της χλωρίδας, για παράδειγμα, και να αναλώσουμε το πρόγραμμα - και κυρίως το ενδιαφέρον των μαθητών - σε τέτοιου είδους εξειδικευμένες γνώσεις που αποτελούν αντικείμενο μελέτης ιδιαίτερης επιστήμης. Ως προς τη χλωρίδα του δασικού οικοσυστήματος μας ενδιαφέρει να εστιάσουμε στην αξία της βιοποικιλότητας και του αναντικατάστατου ρόλου που παίζουν οι φυτικοί οργανισμοί στο οικοσύστημα, καθώς και στις σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης των φυτικών οργανισμών στην αλυσίδα της ζωής. Σκοπός του προγράμματος δεν είναι να μάθει ο μαθητής και το τελευταίο είδος δενδρώδους ή θαμνώδους βλάστησης που ευδοκμεί στο συγκεκριμένο δάσος, αλλά πως η ποικιλία ειδών όσο μεγαλύτερη εμφανίζεται, τόσο περισσότερη ευελιξία προσδίδει στο οικοσύστημα ώστε να ανταπεξέλθει σε φυσικές ή ανθρωπογενείς επιδρομές υποβάθμισης, καθώς η βιοποικιλότητα αποτελεί τη φυσική άμυνα διατήρησης της ζωής στον Πλανήτη.

Τα θεατρικά δρώμενα, περισσότερο από κάθε άλλη μορφή Τέχνης –μια και το θέατρο αποτελεί τη συνισταμένη των τεχνών, αφού σε αυτήν εγγράφεται η λογοτεχνία, η υποκριτική τέχνη, η εικαστική δημιουργία, η μουσική, η κινησιολογία, η σωστή εκφορά του λόγου, δράσεις που μορφοποιούν την αισθητική αγωγή και την καλλιτεχνική παιδεία, ως ζητούμενα του εκπαιδευτικού συστήματος - έχοντας φιλοσοφικές και ηθικές προεκτάσεις περιέχουν μηνύματα και υποκινούν στάσεις και συμπεριφορές, και μπορούν να λειτουργήσουν με τον αρχικό τους χαρακτήρα - του αρχαίου θεάτρου - ως παιδευτικά. Διότι θέατρο σημαίνει ουσιαστικά παιδεία (Γραμματάς, 2008). Ο μορφωτικός, ψυχαγωγικός, ηθοπλαστικός, ιδεολογικός και αισθητικός του χαρακτήρας αποτελούν μερικές μόνο από τις πολλές παραμέτρους με τις οποίες διαχρονικά εμφανίζεται στην ιστορία του πολιτισμού. Το θεατρικό δρώμενο στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί επομένως να λειτουργήσει ως εργαλείο που θα διαμορφώσει το κοινωνικό μας γίνεσθαι. Και ακριβώς αυτός είναι και ο επιδιωκόμενος σκοπός της Π.Ε.: η βελτίωση όλων των οικολογικών σχέσεων - συμπεριλαμβανομένων και των σχέσεων που οι άνθρωποι αναπτύσσουν μεταξύ τους - ο επαναπροσδιορισμός βασικών εννοιών όπως «ποιότητα ζωής» και «ανθρώπινη

ευτυχία», η διαμόρφωση ενός καινούριου παγκόσμιου ήθους που θα αναγνωρίζει και θα επανατοποθετεί τις σύνθετες και σε συνεχή εξέλιξη σχέσεις του ανθρώπου με τον άνθρωπο και τη φύση, ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας της ανάπτυξης με τρόπο ώστε να λαμβάνεται υπόψη η ικανοποίηση των αναγκών και των επιδιώξεων όλων των πολιτών του κόσμου, στη βάση της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης, του πλουραλισμού των κοινωνιών και της ισόρροπης σχέσης μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος. (UNESCO 1975 – Φλογαΐτη, 1998).

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα δε δημιουργήθηκαν από κάποιες ιδιοτροπίες των φυσικών φαινομένων και λειτουργιών, αλλά είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών επιλογών (Φλογαΐτη, 1998). Η οικολογική κρίση είναι και κοινωνική και πολιτισμική κρίση, και οι βαθύτερες ρίζες της βρίσκονται στο είδος των σχέσεων που έχουν διαμορφώσει οι κοινωνίες με τη φύση και ο άνθρωπος με τον άνθρωπο και τον εαυτό του. Επομένως, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, προκειμένου να ανταποκριθεί ουσιαστικά στις σύγχρονες ανάγκες και να συμβάλει δραστικά στην αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης, θα πρέπει να λειτουργήσει όχι μόνο ως εκπαίδευση των ειδικών αλλά και ως αγωγή των πολιτών που στοχεύει σε ριζικές αλλαγές στις στάσεις, τις συμπεριφορές και τις αξίες των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, και αυτό μπορεί να το καταφέρει θαυμάσια μέσω της τέχνης του θεάτρου. Η Τέχνη, όπως απέδειξε η Ιστορία, υπήρξε το κοινωνικό αντίβαρο που μπόρεσε να εκφράσει το υγιές κομμάτι των κοινωνιών σε εποχές σκοτεινές και σε κοινωνικά αδιέξοδα, υπήρξε ο μοχλός που ανέτρεψε κατεστημένα και άνοιξε νέους δρόμους.

Το ευδαιμονικό και ευημερικό όραμα των καιρών μας δεν οδήγησε πουθενά, αν δεν οδήγησε στην εξουθένωσή μας. Ο άνθρωπος είχε αποθέσει τις ελπίδες του στη γνώση και με συναρπαστική τόλμη εφόρμησε προς την κατάκτησή της. Όμως στην τελευταία σελίδα του βιβλίου της σοφίας βρήκε γραμμένο το μύθο του Σίσυφου, για να διαπιστώσει πως εκεί δεν υπήρχε η απόκριση που αποζητούσε. Ευτυχώς όμως για τον άνθρωπο, η σοφία του δεν εξαντλείται τόσο εύκολα, οι πηγές της ζωής του μπορούν να αντλήσουν από πετρώματα πολύ πιο βαθιά, όπου κοιτάζονται δυνάμεις αρχέγονες και ανεξάντλητες. Αυτές είναι που οδηγούν τον άνθρωπο στη δημιουργία. Με αυτές ο άνθρωπος μπόρεσε να ανέλθει, να βγει από αδιέξοδα και κάνοντας υπερβάσεις να λυτρώνεται κάθε φορά. Είναι αυτή ακριβώς η δημιουργική πλευρά του

ανθρώπου που επιδιώκεται να καλλιεργηθεί μέσα από την περιβαλλοντική εκπαίδευση, ως μηχανισμός άμυνας σε ένα συνεχώς υποβαθμούμενο περιβάλλον, ο οποίος θα λειτουργήσει και ως θώκος όπου μέσα του θα εκκολαυθεί ο νέος γόνος – η νέα κοσμοθεωρία - που θα αναγεννήσει τον Πλανήτη, καθιστώντας τον βιώσιμο. Τα θεατρικά δρώμενα αποτελούν ιδανικό μέσο έκφρασης της δημιουργικότητας, μιας νοητικής ικανότητας κοινής σε όλους και που, ανεξάρτητα αν σε κάποιους παρατηρείται ποσοτικά διαβαθμιζόμενη, πάντως πρόκειται για ικανότητα που μπορεί να καλλιεργηθεί σε όλους με κατάλληλες παιδαγωγικές μεθόδους.

Η δημιουργική δραστηριότητα, ως διαδικασία, ενεργοποιείται από την πρώτη κιάλας επαφή με το θεατρικό κείμενο ή σενάριο, οπότε σε ένα στάδιο «προπαρασκευής» γίνεται μια πνευματική προεργασία, μια εργώδης προσπάθεια να φωτιστεί το θέμα από διάφορες πλευρές. Η σκέψη τροφοδοτείται συνεχώς από όλο το πρωτογενές υλικό (πληροφορίες, γνώσεις, απόψεις, εικόνες), προϋπόθεση απαραίτητη για να παραχθεί ένα δημιουργικό αποτέλεσμα. Σε ένα επόμενο στάδιο «επώασης» το υλικό που συγκεντρώθηκε θα υποστεί εσωτερική επεξεργασία στο ασυνείδητο. Επιφανειακά μεν το άτομο φαίνεται τότε ότι δεν ασχολείται με το θέμα, στην πραγματικότητα όμως μέσα του γίνονται πλήθος ζυμώσεις και διεργασίες που θα οδηγήσουν στην «έλλαμψη», στην αποκάλυψη ενός νέου τρόπου σκέψης ή μιας νέας ιδέας. Έκρηξη της φαντασίας και ένα πλήθος από εικόνες καταλαμβάνουν τη σκέψη, οι οποίες μετά και την «αξιολόγηση» της νέας ιδέας - για να επαληθευτεί η εγκυρότητα, η λειτουργικότητα και η χρησιμότητά της στις πραγματικές συνθήκες- θα πλαισιώσουν το δημιουργικό αποτέλεσμα, που με τη σειρά του θα αποτελέσει πηγή έμπνευσης που θα οδηγήσει σε νέες δημιουργίες (Παρασκευόπουλος, 2004).

Οι σκοποί της Τέχνης έρχονται να ταυτιστούν απολύτως με το όραμα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία, έτσι όπως προσδιορίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το Περιβάλλον (UNECE, Vilnius, Μάρτιος 2005, Agenda σημεία 5 και 6). Έννοιες όπως αλληλεγγύη, ισότητα, αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των λαών, των χωρών και των γενεών, δικαιοσύνη, κοινωνική συνοχή, προστασία του περιβάλλοντος και αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων είναι κοινές αξίες που διαγράφουν το μέλλον του κόσμου. Επιδιώκεται εξίσου η αλλαγή της νοοτροπίας των ανθρώπων, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να δημιουργήσουν έναν κόσμο περισσότερο ασφαλή, πιο υγιή και με περισσότερη ευημερία, άρα συμβάλλουν στη

βελτίωση της ποιότητας της ζωής. Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, εξίσου και η Τέχνη, επιδιώκουν και μπορούν να συμβάλουν στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, στην αφύπνιση και την ενδυνάμωση των συνειδήσεων στη λήψη αποφάσεων, δίνοντας τη δυνατότητα να εξερευνηθούν νέοι ορίζοντες και νέες αντιλήψεις.

Στάδια υλοποίησης του προγράμματος με αφετηρία ένα θεατρικό δρώμενο

Ένα θεατρικό κείμενο, λειτουργώντας ως αφετηρία για περιβαλλοντική εκπαίδευση ασφαλώς δε διεκδικεί να καλύψει όλο το εύρος ανάπτυξης του προγράμματος ούτε όλες τις πιθανές προεκτάσεις του. Θα λειτουργήσει ως βάση γνωστικού υλικού, ως σκελετός όπου πάνω του θα δεθούν όλες οι πτυχές του προγράμματος με πληροφοριακό υλικό που θα συμπληρωθεί από άλλες πηγές. Σε ένα πρώτο στάδιο, που ουσιαστικά αποτελεί μια κοινωνική διαδικασία διαλόγου με το κείμενο και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (Δημόπουλος, 2007), θα γίνει κριτική ανάγνωση του κειμένου, το οποίο θα σχολιαστεί, θα αποσαφηνιστούν έννοιες, όροι και δηλώσεις (κυριολεξία), θα διεξαχθούν συμπεράσματα (ερμηνεία) και θα αναπτυχθούν οι απόψεις της ομάδας με βάση και τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους ή τα ακούσματα και τα βιώματά τους, και τέλος θα γίνει χρήση αναφορών του κειμένου για τη διαμόρφωση των προσωπικών απόψεων των μαθητών (εφαρμογή).

Από τη συζήτηση θα προκύψουν νέες προεκτάσεις του θέματος, που θα συμπληρώσουν την ανάπτυξη του προγράμματος. Ο εκπαιδευτής θα καθοδηγήσει τα μέλη της ομάδας να αναζητήσουν πρόσθετο πληροφοριακό υλικό, ώστε το πρόγραμμα να «ντυθεί» σε όλες του τις προεκτάσεις.

Σε τελικό στάδιο μπορούμε να έχουμε καθοδηγούμενες δραστηριότητες σχετιζόμενες με το κείμενο και το Πρόγραμμα. Η όλη διαδικασία μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενός νέου θεατρικού κειμένου, που μπορεί να είναι πρωτόλειο ή διασκευή του αρχικού. Αυτό, ανάλογα με τη σύνθεση της ομάδας, μπορεί να αποτελέσει στη συνέχεια το έναυσμα για άλλου τύπου παιδαγωγικές δραστηριότητες, όπως θεατρικό παιχνίδι ή παιχνίδι ρόλων, ή επίσης στο τέλος του προγράμματος μπορεί να οδηγήσει σε θεατρική παράσταση, εμπνευσμένη και σκηνοθετημένη από τα ίδια τα παιδιά. Τέτοιες προοπτικές δίνουν τη δυνατότητα ενεργοποίησης και ανάπτυξης της δεύτερης λειτουργίας του θεατρικού δρώμενου, της δημιουργικής

σκέψης, οπότε μπορούμε να στοχεύουμε σε μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική διαδικασία που προσφέρει ευκαιρίες και ερεθίσματα ισόρροπης ανάπτυξης και της συγκλίνουσας (κριτικής) σκέψης και της αποκλίνουσας (δημιουργικής) σκέψης, που αποτελούν στόχο μιας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης (Παρασκευόπουλος, 2004).

Συγκριτικά πλεονεκτήματα

Από το σύνολο των μέσων (βιβλιογραφία, έντυπος Ημερήσιος ή Περιοδικός Τύπος, Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη και Ηλεκτρονικοί Ιστότοποι) που είναι δυνατόν να αποτελέσουν πηγές από όπου οι μαθητές θα αντλήσουν το γνωστικό υλικό του προγράμματος, μπορεί να δοθεί ως βάση το κείμενο ενός θεατρικού έργου ή ενός παραμυθιού που το περιεχόμενό του θα σχετίζεται με το πρόγραμμα και το οποίο θα διαβαστεί μπροστά σε όλη την ομάδα. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα ως προς τη βιωματική επαφή του μαθητή με το γνωστικό αντικείμενο ασφαλώς θα υποσκελίσουν την κλασσική βιβλιογραφία, που παραπέμπει στο τυπικό σχολικό διάβασμα και ως διαδικασία και ως εμπειρία, θα υπερτερήσει ασύγκριτα από τη μοναχική πορεία του διαδικτύου και θα εξασφαλίσει μια επιλεγμένη βάση γνωστικών δεδομένων σχετικών με το θέμα, υπό την έννοια του φιλτραρίσματος και της επιλογής πληροφοριών, που σε μια πληθώρα άρθρων και αφιερωμάτων στον Τύπο ή το Διαδίκτυο δε διασφαλίζεται πάντα, ενώ επίσης υπάρχει φόβος να οδηγήσουν το μαθητή σε σύγχυση ή παραπληροφόρηση.

Στην περίπτωση του θεατρικού δρώμενου, ως επιλεγμένου εκπαιδευτικού μέσου για να φτάσουμε στο επιθυμητό αποτέλεσμα, που είναι η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, προκαταβάλουμε εξ αρχής τα μέλη της ομάδας δημιουργώντας θετικό κλίμα και για τους στόχους του ίδιου του προγράμματος και για τη συμμετοχική διαδικασία που απαιτείται όταν υλοποιούνται προγράμματα Π.Ε.. Η προοπτική ανάγνωσης ενός θεατρικού έργου ή ενός παραμυθιού, ή η προοπτική της οργάνωσης ενός παιχνιδιού δημιουργεί τις καλύτερες προϋποθέσεις για ουσιαστική συμμετοχή και καλή ψυχική διάθεση απέναντι στο πρόγραμμα. Εντάσσουμε τότε στο σχεδιασμό μας αυτομάτως δύο βασικά συστατικά για ένα περιβάλλον πρόσφορο για μάθηση: το παιχνίδι και το διάλογο (John O'Toole, 2008). Έτσι, έχοντας εξασφαλίσει τη συμμετοχή των παιδιών έχουμε καταφέρει το δυσκολότερο: την πρόθεση, που θα καθορίσει και την εξέλιξη της σχέσης του μαθητή με το πρόγραμμα. Εδώ, η Τέχνη τάσσεται στην υπηρεσία της γνώσης, μετατρέπεται σε εργαλείο που μπορεί να

καταστήσει τη γνώση πιο εύγλωττη, πιο κατανοητή, πιο «χρωματιστή» και εν τέλει τη μάθηση μια ευχάριστη διαδικασία. Διότι η γνώση μπορεί να δίνει όχι μόνο εφόδια αλλά και χαρά (Μπακονικόλα, 2008).

Στο θεατρικό δρώμενο οι γνώσεις δε δίνονται στεγνά, μηχανιστικά, σαν να πρόκειται για μια ξένη πραγματικότητα, αλλά περνούν ως μηνύματα, και μάλιστα με βιωματικό τρόπο, καθώς συμβαίνει τα παιδιά να ταυτίζονται συχνά με τους ήρωες της ιστορίας. Μέσα από το λόγο ενός θεατρικού κειμένου ή τη δραματοποίηση καταφέρνουμε, ως προς το θέμα του προγράμματος, να περνάμε στους μαθητές μια γενική αίσθηση που συνοδεύει τα πάντα γύρω μας και που με τον τυπικό διδακτικό τρόπο κάτι τέτοιο δε θα μπορούσαμε ίσως να καταφέρουμε ποτέ. Η Τέχνη δε διδάσκει τίποτα με άμεσο τρόπο. Υπαινίσσεται μόνο αλήθειες για τον κόσμο και τον άνθρωπο (Μπακονικόλα, 2008).

Με την ενθάρρυνση των μαθητών να εμπλακούν σε ένα θεατρικό δρώμενο, διαδικασία ασφαλώς πιο σύνθετη από την απλή συλλογή πληροφοριών, και διαδικασία που προϋποθέτει όχι μόνο εννόηση του γνωστικού υλικού αλλά και κριτική αξιολόγηση, αλλά κυρίως διαδικασία κατά την οποία η θεωρητική γνώση γίνεται χρηστική, καθώς προσεγγίζεται για την επίλυση ενός προβλήματος, ουσιαστικά κάνουμε το μαθητή πρωταγωνιστή του προβλήματος, δίνοντάς του το ελεύθερο να δράσει κατά βούληση. Και αυτή η αίσθηση του ενεργούντος ατόμου και της ελεύθερης βούλησης ξυπνάει εσωτερικές δυνάμεις συχνά συσσωρευμένες, οι οποίες οδηγούν στο επιθυμητό αποτέλεσμα – την επίλυση του προβλήματος. Υποδύομενος το ρόλο του ο μαθητής ταυτίζεται με αυτόν, οπότε καλείται να υπερασπίσει τα δικαιώματά του(ταύτιση-συναισθηματική διέγερση), σε επόμενο στάδιο οδηγείται στην αναζήτηση λύσεων (γνωστική-νοητική διεργασία) και τέλος αναζητά την επιβεβαίωση μέσα από την ομάδα (ψυχική διέγερση). Η βιωματική μάθηση μέσω του θεατρικού δρώμενου έρχεται να ανταποκριθεί στους στόχους της Π.Ε., η οποία καθόρισε στα κριτήρια που πρέπει να προσανατολίζουν τους σχεδιασμούς των προγραμμάτων της τη χρήση μεθόδων που ευνοούν τη συμμετοχικότητα και την άμεση εμπειρία (Διάσκεψη της Τιφλίδας, 1977).

Η μάθηση στο θεατρικό δρώμενο γίνεται μια ενεργητική διαδικασία κατά την οποία οι προϋπάρχουσες γνώσεις αλλάζουν και αναδομούνται μέσα από τη

διαπροσωπική επικοινωνία και τη μάθηση σε ομάδα. Η ατομική ερμηνεία και η νοηματοδότηση των πραγμάτων μπαίνουν σε μια διαδικασία αναστοχασμού για να διαμορφωθούν τελικά υπό την επίδραση της διαπροσωπικής επικοινωνίας μέσα στην ομάδα. Καθώς μάλιστα στο θεατρικό δρώμενο τα λάθη είναι αυτονόητα, θεωρούνται χρήσιμα γιατί μέσα από τη συζήτησή τους και τη διόρθωσή τους προωθείται η κατανόηση και η καλύτερη οικοδόμηση της γνώσης. Επίσης οι προηγούμενες εμπειρίες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, καθώς συνοδεύονται από αντίστοιχα συναισθήματα και ανάλογη φόρτιση, βρίσκουν μέσα στο θεατρικό δρώμενο τον ιδανικό χώρο για να εκφραστούν ανενδοίαστα, αποτελώντας το υπόβαθρο για νοητικές διεργασίες που θα οδηγήσουν στη διαμόρφωση του σημερινού μαθητή στον μελλοντικό πολίτη-επιστήμονα-πολιτικό ή πνευματικό ηγέτη που θα υιοθετήσει νέες στάσεις, αξίες και συμπεριφορές, οι οποίες θα στοχεύουν στην αιεφορική χρήση του περιβάλλοντος, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της νέας φιλοσοφικής αντίληψης που χρειαζόμαστε για την πλανητική μας ανέλιξη.

Ο διαλογικός λόγος των θεατρικών κειμένων, σε αντίθεση με τον πεζό λόγο των άλλων πηγών, δεν κουράζει, περιέχει στοιχεία έντασης, κορύφωσης, εντυπωσιασμού, εναλλαγής χρόνου και προσώπων, κρατώντας πάντα το ενδιαφέρον αμείωτο και κυρίως το συναίσθημα σε φόρτιση. Και ιδιαίτερα όταν κανείς ασχολείται με περιβαλλοντικά ζητήματα είναι που χρειάζεται το συναίσθημα, γιατί ίσως αυτό είναι που έλειψε και οδηγηθήκαμε στην ψυχρή λογική του χρήματος και των υπολογισμών. Ένα λογοτεχνικό κείμενο όπως το θεατρικό έχει πολύ περισσότερες πιθανότητες να εγείρει το συναίσθημα από οποιοδήποτε άλλο είδος γραφής, γιατί ακριβώς στοχεύει στο συναίσθημα και γιατί προϋποθέτει πένα υποκινούμενη από άνθρωπο με υψηλό συναισθηματικό δείκτη και ευαισθησίες. Είναι το ίδιο αυτό συναίσθημα που βγάζει η φύση στην επαφή μας με αυτή – όταν μπορούμε να τη δούμε, απαλλαγμένοι από το κόνιαμα που κάλυψε τους αισθητήρες πόρους μας – και που αν διαποτίζει ένα θεατρικό έργο, τότε μπορεί να περάσει όλα τα μηνύματα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, επιτυγχάνοντας τους στόχους της μέσα από τη γνώση που οδηγεί στην ευαισθητοποίηση και σε ένα επόμενο στάδιο στη φροντίδα για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος. Το θεατρικό δρώμενο στοχεύει να διεγείρει το συναίσθημα των παιδιών ώστε να τους προκαλέσει ενδιαφέρον για τη γνώση. Γιατί το συναίσθημα, όταν εγερθεί, συμπαρασύρει και τη γνώση που προκάλεσε τη συναισθηματική φόρτιση, η οποία θα γίνει πλέον συνείδηση και θα υπαγορεύει νέα στάση ζωής. Το

θεατρικό δρώμενο είναι μια διαδικασία που στηρίζεται στην παραγωγή συναισθήματος, το οποίο γίνεται ο ρυθμιστής της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το συναίσθημα εξωτερικεύεται μέσω των θεατρικής δράσης, οπότε απελευθερώνεται η ψυχή ισορροπεί.

Η φαντασία ξυπνάει και δουλεύει ακατάπαυστα, κρατώντας σε διαρκή ετοιμότητα το πνεύμα, διότι η φαντασία είναι μια πνευματική δεξιότητα που με βάση τα γνωστικά στοιχεία που ενυπάρχουν στο άτομο αξιοποιεί τον αποταμιευμένο στη συνείδηση θησαυρό των παραστάσεων. Συνεχώς οδηγεί σε νέες σκέψεις, νέες ιδέες, νέες εφευρέσεις, με αποτέλεσμα να έχουμε φτάσει στα επιτεύγματα του πολιτισμού και της τεχνολογίας που όλοι γνωρίζουμε. Σύσσωμες οι αισθήσεις εργάζονται για να δημιουργήσουν το φανταστικό σκηνικό του θεατρικού έργου, τη σύνθεση των εικόνων και την απόδοση των ρόλων, πλεονέκτημα πολύ σημαντικό που κρατάει το ενδιαφέρον αμείωτο. Η καλπάζουσα φαντασία, που λειτουργεί ιδιαίτερα στην παιδική και εφηβική ηλικία, μπορεί με κατάλληλα ερεθίσματα να μεγαλουργήσει, δημιουργώντας επιπλέον ένα αίσθημα ελευθερίας, ούτως ή άλλως πολύτιμο, και ειδικά στην περίπτωση της εκπαίδευσης για τον επιπλέον λόγο ότι επιτυγχάνει τις πλέον κατάλληλες συνθήκες μάθησης και σφαιρικής αντίληψης του κόσμου που μας περιβάλλει. Κυρίως, γιατί ασκεί μια εκπληκτική γοητεία που παραπέμπει στην αρχαία Ελληνική Μυθολογία, με την οποία μέσα από απλοϊκές μυθοπλασίες με τις οποίες επιχειρήθηκε να ερμηνευτούν τα φυσικά φαινόμενα του κόσμου, ταξιδεύουμε σε άγνωστες, μυθικές διαστάσεις, αν και σήμερα η επιστήμη έχει δώσει όλες τις εξηγήσεις.

Στην τέχνη έχουμε κορύφωση γεγονότων και συναισθημάτων, που στην περίπτωση ενός προγράμματος Π.Ε. μπορούν να δείξουν και το μέγεθος του περιβαλλοντικού προβλήματος. Και επειδή το θέατρο τότε ανταποκρίνεται στους σκοπούς του και αναδεικνύεται σε Τέχνη, όταν ξεπερνά αδιέξοδα και εμπεριέχει και την επίλυση του προβλήματος, τότε μπορούμε να πούμε ότι πραγματικά έρχεται να ταυτιστεί με τους σκοπούς της Π.Ε., η οποία είναι μια διαρκής εκπαιδευτική διαδικασία που στοχεύει στη διάπλαση ενός παγκόσμιου πληθυσμού με συνείδηση και ενδιαφέρον για τα προβλήματά του, ενός πληθυσμού που διαθέτει τις γνώσεις, τις ικανότητες, τον τρόπο σκέψης, τα κίνητρα και τη διάθεση να αγωνιστεί ατομικά και συλλογικά με σκοπό να λύσει τα σύγχρονα προβλήματα και να εμποδίσει να εμφανιστούν καινούρια(UNESCO 1975–Φλογαΐτη, 1998).

Τα παιδιά εντρυφούν στα περιβαλλοντικά θέματα μέσα από μια Τέχνη υψηλής αισθητικής και διανόησης, και αυτό λειτουργεί σαν άσκηση του ωραίου, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του αισθητικού τους κριτηρίου. Καθώς στην εποχή μας κυριαρχεί η ωφελιμιστική προοπτική της Εκπαίδευσης, η ενασχόληση με την Τέχνη, από το πιο απλό θεατρικό παιχνίδι έως τη δραματοποίηση και τη θεατρική παράσταση, μοιάζει πανάκεια διότι δεν ενδιαφέρεται για την πρακτική σκοπιμότητα, αλλά για την ομορφιά. Η Τέχνη καλλιεργεί την ψυχή και τη λυτρώνει μέσω του κάλλους και η αισθητική παιδεία, με τη σειρά της, συμβάλλει στη διαμόρφωση της πνευματικής καλλιέργειας του ανθρώπου, που είναι κάτι πολύ ευρύτερο από την ηθική ή τη διανοητική του εξέλιξη (Μπακονικόλα, 2008).

Μέσα από μια τέτοια διαδικασία ζύμωσης με το θεατρικό δρώμενο, που προτείνεται ως εναλλακτική μορφή εκπαιδευτικής διαδικασίας (ομαδοκεντρικής) απέναντι στην ανεπάρκεια της κλασσικής δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας, διαθέτοντας όλα τα κοινά χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών μάθησης και διδασκαλίας (Κανάκης, 2002), έχουμε καταφέρει να μετατρέψουμε το μαθητή από παθητικό δέκτη σε ενεργό συμμετέχο στα κοινωνικά δρώμενα - επίτευξη ιδιαίτερα σημαντική αν αναλογιστούμε πως οι εμπειρίες πλέον των παιδιών είναι κατά βάση δευτερογενείς, καθώς καθημερινά βομβαρδίζονται από μηνύματα των ΜΜΕ ή των Η/Υ τα οποία συγκροτούν μια εικονική προκατασκευασμένη πραγματικότητα που περνάει στα παιδιά παθητικά και επιπλέον τους δημιουργεί την αίσθηση του χάσματος σε σχέση με τη ζωντανή πραγματικότητα. Με το θεατρικό δρώμενο έχουμε καταφέρει επίσης να προσανατολίσουμε την εκπαιδευτική διαδικασία προς τα ενδιαφέροντα των παιδιών (παιχνίδι), δίνοντας διέξοδο στον πλεονάζοντα δυναμισμό και οδηγώντας τα σε εκτόνωση. Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά ασχολούνται με καταστάσεις ή προβλήματα της καθημερινής τους ζωής και επομένως αναγνωρίζουν την κοινωνική και πρακτική σπουδαιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ενεργοποιούμε την ανάγκη της αυτο-οργάνωσης και της υπευθυνότητας, καλλιεργούμε τη δημιουργικότητα και την επινόηση, συνδυάζοντας χειρωνακτική και πνευματική εργασία, εμπλέκουμε όλες τις αισθήσεις και ενθαρρύνουμε τη μάθηση που βασίζεται στη διεπιστημονική προσέγγιση και την πολυπρισματική εξέταση των ζητημάτων.

ΤΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Έχοντας εξ' αρχής θέσει τους σκοπούς του προγράμματός μας, οι οποίοι πρέπει κάθε στιγμή να λειτουργούν σε ένα δεύτερο επίπεδο, ελέγχοντας αν επιτυγχάνονται μέσα από κάθε στάδιο και μέσο υλοποίησης του προγράμματός μας, μπορούμε με εργαλείο ένα θεατρικό δρώμενο να ελέγξουμε ακριβώς αυτή την αποτελεσματικότητα των στόχων και έτσι να αξιολογήσουμε και την αποτελεσματικότητα του ίδιου του προγράμματος.

Μέσα από τη διαδικασία αναζήτησης επιχειρημάτων των «κατοίκων» του δάσους, ώστε να εξασφαλίσουν τη διαμονή τους σε αυτό, καλούνται οι μαθητές να αξιοποιήσουν το γνωστικό απόθεμα που αποκόμισαν κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος. Ταυτόχρονα, μέσα από την ψυχαγωγία του θεατρικού δρώμενου, σε κλίμα χαράς, ευφορίας και αυθορμητισμού, αρχίζουν να αναπτύσσονται ικανότητες στον τρόπο έκφρασης και επικοινωνίας, δεξιότητες στη σύνθεση σκέψης-λόγου-έκφρασης, οι μαθητές ασκούνται στην κριτική θεώρηση των ανθρώπινων δράσεων, ενεργοποιούνται οι αισθήσεις τους καθώς ταξιδεύουν σε δάση φανταστικά αποδίδοντας τους ρόλους τους, καλλιεργούν τη δημιουργικότητά τους μέσα από τη δράση και τη συμμετοχή.

Το θεατρικό δρώμενο λειτουργεί ως εργαλείο αξιολόγησης του προγράμματος και ελέγχει την αποτελεσματικότητά του ως προς τους στόχους που τέθηκαν εξ αρχής (γνωστικούς – συναισθηματικούς – ψυχοκινητικούς). Πιο συγκεκριμένα, ελέγχεται η μετάδοση ευφούς και εύχρηστης γνώσης (Κανάκης, 2002) που αποκτήθηκε σταδιακά σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος – ενεργητικά, μέσα από την αντιμετώπιση συγκεκριμένων καταστάσεων. Γνώσης, που κατανοήθηκε στις νοηματικές της αλληλεξαρτήσεις και επομένως θα παραμείνει «ζωντανή», εύκαμπτη και εύχρηστη σε άλλες περιπτώσεις. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ως πρακτική εφαρμογή της θεωρίας, η αναζήτηση αυτής της «χρήσιμης» γνώσης έρχεται να αποτελέσει το μέσο που θα βοηθήσει τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν το περιβάλλον στο σύνολό του, τα συναφή με αυτό προβλήματα, τη θέση και το ρόλο του ανθρώπου στο περιβάλλον, καθώς και την ευθύνη της ανθρωπότητας γι' αυτό.

Η απόκτηση ικανότητας για πνευματική ευκινησία και αυτόνομη μάθηση (Κανάκης, 2002) φαίνεται πως ως εκπαιδευτικός στόχος μπορεί να επιτευχθεί μέσα από μια τέτοια εναλλακτική μορφή μάθησης, όπως τα θεατρικά δρώμενα, όπου το ενδιαφέρον εστιάζεται στην ίδια τη διαδικασία της μάθησης (αναζήτηση επιχειρημάτων) και όχι στο αποτέλεσμα αυτό καθ' αυτό (απόδοση ρόλων με τον επαγγελματισμό του ηθοποιού). Και καθώς η συμμετοχική δράση αποτελεί και την ουσία της όλης εκπαιδευτικής δραστηριότητας αποδίδοντας ένα θεατρικό δρώμενο, μπορούμε να πούμε πως η συγκεκριμένη εναλλακτική μορφή μάθησης αποτελεί εξαιρετικό εκπαιδευτικό μέσο για απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων ή, όπως αλλιώς λέγεται, κοινωνικής μάθησης ή κοινωνικής αγωγής ή ακόμη και κοινωνικής ηθικής (Κανάκης, 2002). Πρόκειται για την απόκτηση και εξέλιξη μορφών συμπεριφοράς απέναντι σε συνανθρώπους, και μάλιστα μέσα σε συγκεκριμένες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες. Κοινωνικές δεξιότητες όπως ευαισθησία, ανεκτικότητα, διαπροσωπική επικοινωνία, συνεργασία, αλληλεγγύη, υπευθυνότητα, επίλυση συγκρούσεων και καλόπιστη και εποικοδομητική κριτική, δεξιότητες οι οποίες πρέπει να περιλαμβάνονται στους θεμελιώδεις σκοπούς της εκπαίδευσης, όταν πρόκειται για θεατρικό δρώμενο, αποτελούν το αυτονόητο κλίμα, τις δεδομένες συνθήκες μέσα στις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί μια τέτοια δράση. Το θεατρικό δρώμενο είναι μια διαρκής αλληλοδιείσδυση, και βέβαια όχι μόνο σε γνωστικό επίπεδο. Το θεατρικό δρώμενο είναι μια διαρκής ζύμωση που πέρα από νοητική γίνεται ζύμωση συναισθηματική (ελέγχονται τα συναισθήματα και οι δεσμοί που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της ομάδας αλλά και οι δεσμοί που αναπτύσσονται με το περιβάλλον), ψυχική (τα πρόσωπα των μαθητών γίνεται ο καθρέφτης της ψυχής τους), ατομική και ταυτόχρονα κοινωνική. Το άτομο καλείται να προσδιορίσει επακριβώς τον εαυτό του, ενδύεται τον ατομικό του ρόλο μέσα από μια διαδικασία αναζήτησης της προσωπικής του ταυτότητας, όμως για να «αγωνιστεί» στην παλαίστρα του κοινωνικού στίβου και να ενσωματωθεί στο κοινωνικό σύνολο. Έτσι, από την έρημο του μοναχικού μαθητή με αποθηκευμένες μηχανικές γνώσεις, με απροσδιόριστο προσανατολισμό και ασαφή εικόνα για το άτομό του και την κοινωνία, φτάνουμε στον ώριμο μαθητή, με ατομική και συλλογική συνείδηση, με κοινωνική προπαιδεία, προετοιμασμένο για την ενήλικη αυτονομημένη ζωή του.

Μέσα από την απόδοση ενός θεατρικού δρώμενου ελέγχεται η απόκτηση προσανατολισμού σε αξίες, που μπορούν να περιλαμβάνουν από πολιτισμικούς

κανόνες συμπεριφοράς και κοινωνικά ήθη έως παγκόσμιους ηθικούς κανόνες και θεμελιώδεις αξίες, όπως δημοκρατία, δικαιοσύνη, ειρήνη, υπευθυνότητα σε τοπικό και παγκόσμιο πλαίσιο, πολιτισμική ποικιλότητα και άλλα. Οι αξίες αυτές βιώνονται στην πράξη μέσα από την υιοθέτηση των ρόλων του θεατρικού δρώμενου και διαμορφώνονται μακροπρόθεσμα σε στάσεις ζωής – συνειδητά ή ασυνείδητα – που θα βοηθήσουν τα παιδιά να αποκτήσουν ενδιαφέρον για το περιβάλλον και θα δημιουργήσουν τα απαραίτητα κίνητρα ώστε να επιθυμούν να συμμετάσχουν ενεργά στη βελτίωση και την προστασία του.

Τα θεατρικά δρώμενα, συνδυάζοντας λόγο, κίνηση και εικόνα – στοιχεία που συνιστούν τη δομική τους υπόσταση - αποτελούν ιδανικό εργαλείο αξιολόγησης των ψυχοκινητικών στόχων ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Η ανάπτυξη ικανοτήτων παρατήρησης, συγκέντρωσης, εστίασης σε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, εξοικείωσης με το σώμα, η ανακάλυψη των ιδιαίτερων κλίσεων και δεξιοτήτων βρίσκουν στο θεατρικό δρώμενο τον ιδανικό χώρο έκφρασης, λειτουργώντας ως προπαιδεία πάνω σε βασικές ικανότητες που πρέπει να έχει αναπτύξει ένας άνθρωπος προκειμένου να ανταπεξέλθει στις πολύ πιο σύνθετες απαιτήσεις της ενήλικης πραγματικότητας.

Έτσι, το θεατρικό παιχνίδι γίνεται:

- Μέσο μετάδοσης γνώσεων μέσα από βιωματικές μεθόδους προσέγγισης, απεγκλωβίζοντας τους μαθητές από τις συμβατικές σχολικές διαδικασίες, εφαρμόζοντας μια μαθησιακή διαδικασία που θεωρεί τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική ολότητα και επιδιώκει ενεργούς πολίτες και όχι παθητικούς θεατές. Εδώ οι γνώσεις, που ασφαλώς και είναι στόχος και απαιτούνται εκ των ουκ άνευ, είναι όχι ο επιδιωκόμενος σκοπός αλλά η προϋπόθεση για να οδηγηθούν οι μαθητές στην κατανόηση και την αξιολόγηση της περίπλοκης σχέσης ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό και ανθρωπογενές του περιβάλλον.
- Μέσο αφύπνισης για το περιβαλλοντικό μας γίνεσθαι (τοπικό ή παγκόσμιο)
- Μέσο ευαισθητοποίησης που μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή της στάσης και του κώδικα συμπεριφοράς απέναντι στο περιβάλλον, να συμβάλει μελλοντικά στη διαμόρφωση αξιών και ενός νέου ήθους και πρότυπου ζωής, μέσα από μια νέα αντίληψη για μια κοινωνία που δεν υπερκαταναλώνει, που δεν υποτιμά το σύνολο

της βιοκοινότητας εξαίροντας τον άνθρωπο, που θα θεωρεί τον άνθρωπο στις πραγματικές του διαστάσεις, σαν ίσον προς ίσους.

Βιβλιογραφία

Γραμματάς Θ., (2008), «*Η το θέατρο ως συνισταμένη των πολιτιστικών εκδηλώσεων στο*

σχολείο», περιοδικό Εκπαίδευση και θέατρο, τεύχος 9, Αθήνα, Πανελλήνιο Δίκτυο για το

Θέατρο στην Εκπαίδευση, σελ. 33-37

Δανασής – Αφεντάκης, Αντ. Κ. (1997), «*Σύγχρονες τάσεις της Αγωγής*», εκδ. Δέσπ.

Μαυρομμάτη, Αθήνα

Δημόπουλος Κ., (2007), «*Σύγχρονες Διδακτικές Προσεγγίσεις για την Ανάπτυξη της Κριτικής*

και Δημιουργικής Σκέψης», Αθήνα, ΟΕΠΕΚ, σελ.223-238

Κανάκης Ι., (2002), «Οι σκοποί της διδασκαλίας σε μια ανοικτή κοινωνία και οι

εναλλακτικές μορφές μάθησης», 2^ο Διεθνές Συνέδριο «Η παιδεία στην αυγή του 21^{ου}

αιώνα», Πάτρα

Μπακονικόλα Χ., (2008), «*Η τέχνη στο σχολείο: μέσον ή σκοπός;*», περιοδικό

Εκπαίδευση

και θέατρο, τεύχος 9, Αθήνα, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, σελ.

38-39

Ο'Toole J., (2008), «*Η σημασία της τέχνης, του παιχνιδιού και του θεάτρου στη*

διδασκαλία», περιοδικό Εκπαίδευση και θέατρο, τεύχος 9, Αθήνα, Πανελλήνιο Δίκτυο για

το Θέατρο στην Εκπαίδευση, σελ. 42-48

Φλογαΐτη Ευγ., (1998), «*Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ.

112-113, 134-136, 144

Διάσκεψη της Τιφλίδας: μετάφραση από U.N.E.S.C.O.(ed), *Conference*

intergouvernementale sur l' education relative a l' environnement, Rapport final, (Tbilissi,

14-16 octobre 1977), Paris 1977, ED/MD/49, ΣΣ.27-56

UNECE (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ - ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, Vilnius, 17-18 Μαρ. 2005, Agenda σημεία 5-6